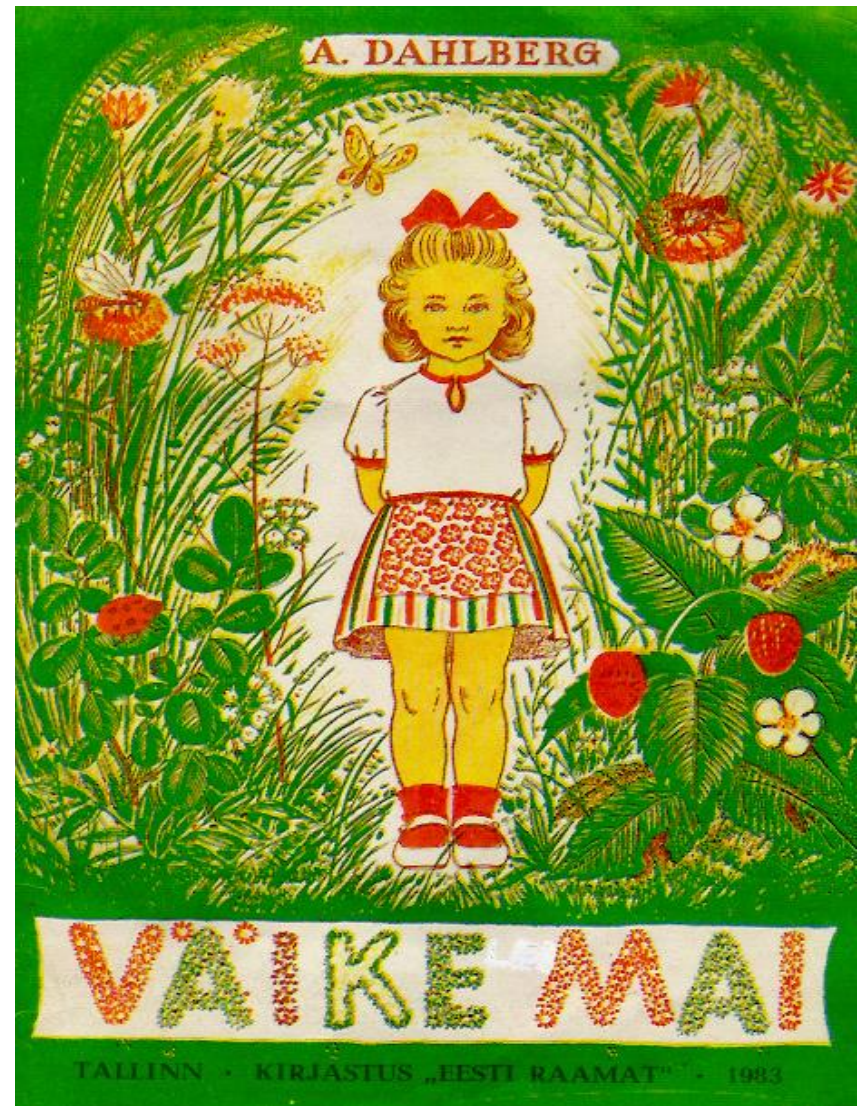

***Kirjanduslikke
seiku
Kadrina kandist***

TEKST EDUARD LEPIK, FOTOD ERAKOGUDEST
TOIMETANUD HARALT RAHUPÖLD
Neeruti Seltsi Toimetised A-514, Kadrina 2003

Ostes käesoleva trükise, toetate loodushoidlikku maailmavaadet, Neeruti säästvat arengut ja Neeruti Seltsi, kes selle oma südameasjaks on võtnud.

Praegune Kadrina vald sai omavalitsusliku staatuse 9. aprillil 1992. Selle ala konsolideerumine tervikuks algas aga juba 13. sajandil Torues-taeuaerae (hilisema Trestfer/Tristvere) kirikukihelkonna moodustamisega. Tänu sellele protsessile sattus siia mitmeid saksa soost pastoreid, kelle tegevus andis kaaluka panuse meie kirjakeele loomisele ja eestikeelse luule tekkimisele.

Heinrich stahl (1600-1657) teenis Kadrina kogudust 1633-1638. Oma tegevusega oli ta eesti vanema kirjakeele alusepanija (esimene eesti keele õpik 1637 "Anführung zu den Estnischen Sprach") ja eestikeelse kirikukirjanduse looja. Tema olulisemad teosed sel alal on 1632-1638 valminud neljaosaline "Käsi- ja koduraamat" (Hand- und Hausbuch") ja jutlustekogu "Leyen Spiegel" I (1641) ja II (1649).

Reiner Brockmann (Broocmann, 28.09.1609-09.11.1647) teenis Kadina kogudust 1639-1647. Tema pani aluse eestikeelsele juhuluulele. E. Priidel kirjutab oma väga sisuka raamatu "Reiner Brockmann. Teosed" (2000) sissejuhatuses lk 15: "Ta (=Reiner Brockmann) eestikeelne looming ei ole küll ulatuslik, see-eest aga tähenduslik – juhuluuletusega "Carmen Alexandrium ad leges Opitij poeticas compositum" mis ilmus 1637. aastal, algab eesti kunstiline luulesõna." Paneb imestama, milleks eesti keel oli juba kolm ja pool sajandit tagasi võimeline. Mida küll eestlased oleks suutnud tänapäevaks luua, kui nad oleksid olnud vabad ja Maarjamaad poleks üksteise järel laastanud aastakümneid väldanud sõjad!

1796-1800 teenis Kadrina kogudust **Joachim Gottlieb Schwabe** (22.11.1754-01.02.1800). Ta avaldas oma eesikeelset lüürikat "Eesti Maaraha Kalendri" lisas ning kirjutas ka esimese eestikeelse häällaulu, lisaks sõnastas esimesena eestikeelses luules looduselamusi.

Schwabe igavikku siirdumise järel asus 1800. aastal tema kohale **Arnold Friedrich Johann Knüpffer** (05.07.1777-15.10.1843), kes teenis Kadrina kogudust 47 aastat, lisaks kogus agaralt rahvaluulet, eriti rahvalaule (ligi 600), ning oli ka eesti keele uurija. Ta hindas kõrgelt rahvalaulude kunstilist külge. Knüpffer oli see pastor, kes ristis 22.12.1803 Friedrich Reinhold Kreutzwaldi. Pastor Knüpfferi viimne puhkepaik on Kadrina kirikutorni jalamil, hauatähiseks suur malmrist.

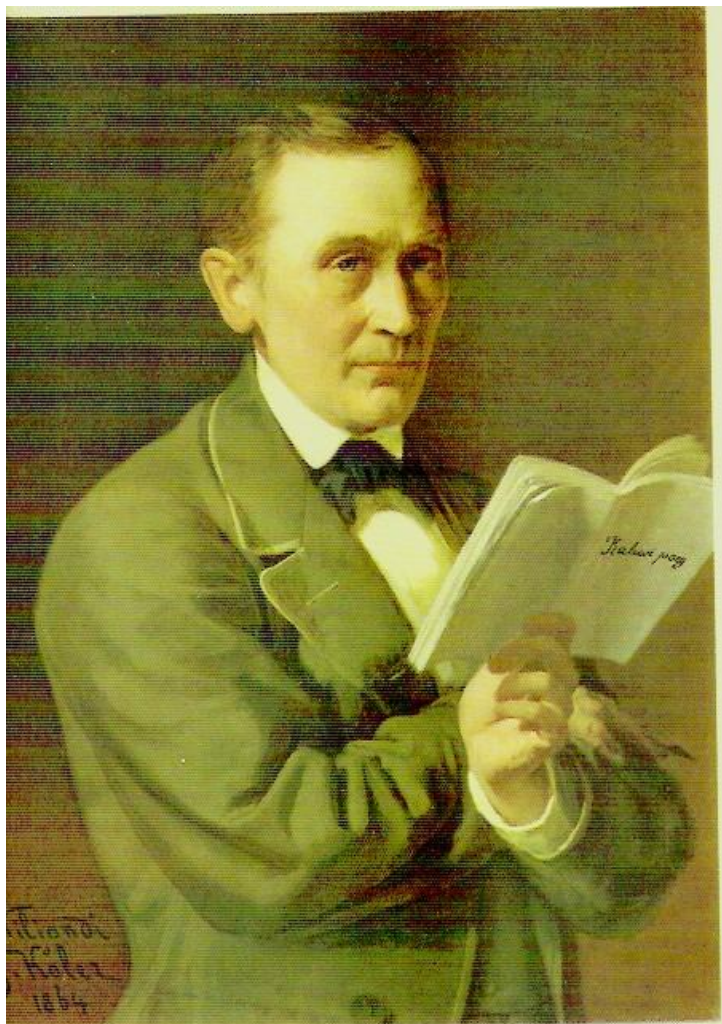
17. detsembril 2000 avati iidse kultushoone müüri peasissekäigu kõrval kaks mälestustahvli, üks Knüpfferi, teine Sthali mälestuseks. Sthali sünnist möödus 400 aastat.

Järgnevalt saabus Kadrina kirjanduselus pedagoogide aeg, sest 19. saj keskpaigast algas Eestis koolivõrgu hoogne väljaehitamine. See tõi kihelkonda juba ka eesti soost haritud inimesi, kes tundsid endas tungi vaimse tegevuse poole.

Kadrina kirik, arhitektuurimälestis 15. sajandist.
Peasissekäigu kõrval pastor Knüpfferi hauatähis – malmrist.

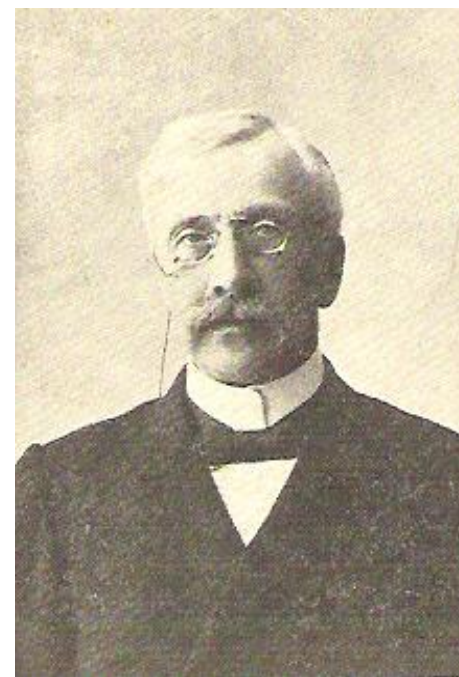
I. I. Kaler. F. R. Kreuzwald. Öl. 1864.

И. Калер. Ф. Р. Креуцвальд. Масло. 1864.

Kirjandusliku tegevuse üleminekuajale kirikisandatelt koolmeistritele langes **Friedrich Reinhold Kreutzwald** (26.12.1803-25.08.1882) oma aegumatu töö ja loominguga. Ta sündis praeguse Kadrina valla edelasopis Ristmetsa külakeses, mis hävis 1960. aastate alguses, sest üks suurtükiväeosa Moskva kandist muutis selle endale uueks õppepolügooniks. Kreutzwaldi sünnisaun oli selleks ajaks muidugi juba sada aastat tagasi kõige kaduva teed läinud. Kadrina Põllumeste Seltsi noorte osakond tahtis 1933. aastal tähistada meie rahvuseepose looja 130. sünniaastapäeva puhul tema ilmaletuleku kohta ning leidis seal üksnes ahjust säilinud väikseid paeplaadikesi ja pisut tellisepuru. Selle kuhila keskele pandigi 1,5 m kõrgune ja 0,7 m laiune pruuniks peitsitud kuuseplangust tähis, millesse lõigatud tekst "*Kaugelt näen kodu kasvamas. F. R. Kreutzwaldi sünnikoht*". (Kirjutatud oli z asemel s) Mälestustahvli pidulik avamine toimus 25. mail 1933. Selle õnnistas Kadrina toleaegne kirikuõpetaja praost Gustav Beermann. Kõne pidas Viru Maakonna-valitsusest E. Rosenberg (hilisema nimega Raatma). Kadrina kirikukoor laulis "*Veel kaitse, kange Kalev*", "*Isamaa hiilgaval pinnalla paistab*". 26. detsembril 1953 avati puittahvli asemel J. Raudsepa valmistatud graniitauasmas tekstiga "*26. detsembril 1803. a sündis Jõeperes Fr. R. Kreutzwald*". 1933. aastal aset leidnud sünnikoha otsingutest ja tähistamisest kirjutas üks selles osalenu – Linda Laidmaa – ajalehes "Punane Täht" nr 151 26. detsembril 1978.

Kadrina kool oli küllaltki väike ja vallakoolid tegutsesid hoopiski ainult ühe õpetajaga. Seepärast sattus Kadrina kihelkonda 19. ja 20. sajandi vahetuse paiku küllaltki vähe vaimuvalguse jagajaid. Et neil aastail valitses siinmail kooride asutamise kõrghetk, leidsid aktiivsed uustulnukad kuhjaga rakendust koorijuhtidena. Seda soodustas asjaolu, et tollane Kadrina pastor **Johannes Heinrich Luther** (20.01.1861-29.05.1932) oli suur muusika- ja koorilaulusõber. Ta oli kihelkonnakooli asutamise mõtte algataja. Kirikus korraldas ta suuri kontserte juba enne kooli asutamist. Kuigi ta ise õpetas ja juhatas Hariduse Seltsi meeskoori, ei läinud ta siiski avalikel esinemistel ise koori ette lavale, vaid andis kulisside tagant märku laulu alustamiseks.

Nõnda jäi kirjandushuviliste pedagoogide osa Kadrina kihelkonnas kaunis kahvatuks. Nimekaimaks neist kujunes **Mihkel Luts** (20.03.1888-20.07.1929). Kadrinas oli ta koolmeister aastail 1908-1910. **Mihkel Oorgu** varjunime all avaldas ta proosakogumiku "Eluradadelt", lisaks artikleid, arvustusi ja tõlkeid vene keelest.

Pastor Luther

Kadrina kooliga oli seotud ka **Aliide Dahlberg** (12.10.1891-22.09.1981, neiupõlvenimega Pohla, 1914-1934 Vestholm). Ta elas 1904-1905 Kõrgemäe külas Allika talus ja õppis 1904-1906 Hulja vallakoolis. 1905. aastal ostis tema isa pool Kadapikus asuvast Aru talust. 1906-1910 õppis Aliide Kadrina Kõrgemas Rahvakoolis, järmisel aastal Rakveres pedagoogilisel kursusel. 1911-1912 andis ta Kadrina koolis asendustunde, töötas seejärel õpetajana Järvamaal. 1914. aastal abiellus Võduvere Alt-Naela talu peremehe Gustav Vestholmiga, kes 1916. aastal suri. 1919. aastal sai Aliide Vestholmist ametnik Tallinnas. Kirjandusliku tegevusena on ta avaldanud kolm lastejuttu ("Väike Mai", "Mutionu pidu"), kirjutanud umbes 20 kuuldemängu lasteraadiotele, tõlkinud. Aliide Dahlbergi viimne puhkepaik on Kadrina kalmistul pealtee ääres oma esimese abikaasa kõrval.

Tinglikult kuulub Kadrina õpetajatest kirjanike hulka ka **Kaarel Krimm** (28.07.1863-29.05.1894), kes oli algul õpetajaks Koonus, ent läks siis Viljandimaale vallakirjutajaks ja "Sakala" toimetajaks. Seal haigestus ta tuberkuloosi ja tuli tagasi Kadrinasse Päri karjamõisa vend Aleksander Krimmi juurde. Seal ta ka suri. Ta on avaldanud lugulaule ning jutte, luuletusi ja artikleid ajakirjanduses.

Järgmised Kadrina valla aladel tegutsenud kirjandusinimesed on oma igapäevast leiba teeninud mitmesuguste ametitega.

Aino Undla-Põldmäe

Kõige varem neist hakkas Kadrina maakamarat tallama **Aino Undla-Põldmäe** (09.05.1910-16.02.1992), kes kandis 1935. aastani oma isa, Undla vallakirjutaja Aleksander Krimmi, perekonnanime. Ta võttis uueks nimeks Undla, abiellus 1941. a Rudolf Põldmäega. Autorinimena kasutas nimekuju Undla-Põldmäe. Ta õppis 1918-1924 Kadrinas, 1924-1929 Rakvere Ühisgümnaasiumis. 1936. a lõpetas Tartu Ülikooli filoloogina. Kuigi oli õppinud ka laulu (sellel alal end aasta täiendanud Ungaris), asus siiski tegutsema kirjandustegelaseks, avaldas erialaseid töid perioodikas, mälestuskillu, artiklitekogu ja dokumentaalnäidendi Koidula-Kreutzwaldi kirjavahetusest. Kujunes arvestatavaimaks Koidula uurijaks. 21. mail 1994 avati tema kodumaja seinal Kadrinas Viru tn 8 tema ja abikaasa Rudolf Põldmäe mälestuseks memoriaaltahvel (samal päeval Emakeeleausamba avamisega). Kadrinas veetsid nad oma töised suvepuhkused 1971. aastast alates.

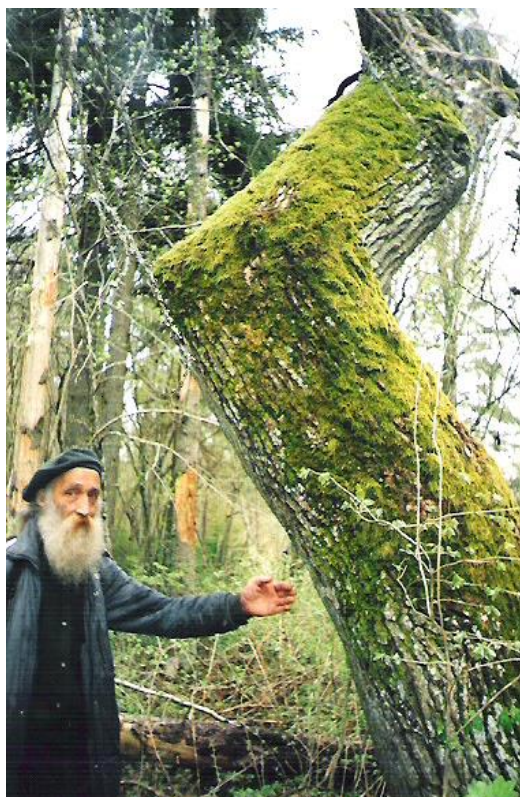
Else Vunderlich

Vaike Kalind

Kõige kauem on tänaseks Kadrina-mail elanud **Else Vunderlich** (s 21.02.1928 Rakveres). 1930. a asus pere elama Jõepere maile Kivi tallu. Õpinguid alustas kohalikus koolis, jätkas Rakveres Seminaris, mille lõpetas 1949. 21.06.1952-12.05.1982 töötas Kadrina raamatukogus. On kirjutanud laulutekste ja loodusluulet, mis on avaldatud paaris kogumikus. Ajalehes on ta avaldanud kohalikke rahvapärismi.

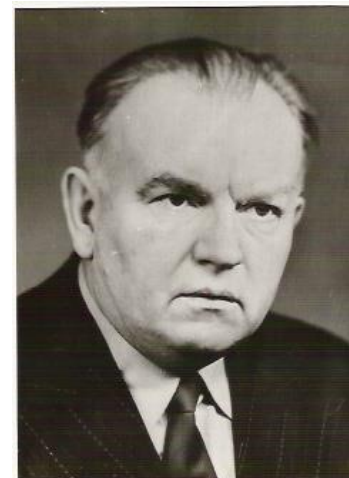
Vaike Kalind sündis 06.05.1930 Ahila külas Lepussaare talus. Ta töötas 34 aastat Kadrina raamatukogu juhatajana, oli 1971-1986 Eesti Looduskaitse Seltsi Rakvere Osakonna Kadrina Sektsiooni, mis viljeles 15 aastat aktiivset tegevust, juhataja. Ka temale pole võõrad kirjanduslikud katsetused, artiklid, arvustused. Kodu-uurimuslikud artiklid on ajendatud ajaloo, eeskätt huvist kodukandi ajaloo vastu.

Enn Loik ühe oma lemmikpuu juures Neeruti mägedes

Suur Neeruti entusiast **Enn Loik** (19.09.1938-02.04.2003) sündis Loiksalu talus Tuha külas Udriku mõisa lähistel. Ta läbis kireva elutee geograafiaõpetajana, Toompea veega varustajana, turismirongi direktorina, tegutses kõige selle kõrval ka looduskaitse, pedagoogika ja turismi vahele jääval eikellegimaal. Pensionipõlv tõi ta tagasi isatallu, kus sai pühenduda Neerutile, luues 17.09.2001 Neeruti Seltsi. Omasõnul oli ta katalüsaator, kes soovis panna kohalikku elu kihama. Kõige muu seas avaldas ta 1990. aastate algusest peale aktiivselt loodushoiu ideest ja ärksast elutundest kantud luulet ajakirjanduses.

Heino Sõrm

Heino Sõrm (s 14.06.1930 Muhus Võlla asunduses Võitna talus) tuli Kadrinasse ja asus tööle EPTs 1964. aastal. Ta on olnud agar ja laialdaste huvidega, mida küll veidi kahandas südameoperatsioon 1984. a. Lisaks kodusaares tehtud kirjatöödele on ta pidevalt avaldanud ajakirjades ja ajalehtedes põhjalikke kirjutisi ravimtaimede maailmast. Kaante vahel on kaks luuleraamatut – “Muhedaid muigeid” (2000) ja “Muhele terviseks” (2001).

Aarne Biin (s 04.08.1942 Tapa linnast kirdes Vanamõisa külas Mardi-Jüri talus) õppis Põima ja Võipere koolis, omandas 1962. a Tallinnas elektrikulekutse, millega edaspidi leiba teenis. Igapäevatöö kõrval on valminud ja trükis ilmunud 10 romaani, mida on saatnud lugejamenü, samuti lühiproosat.

Lühikest aega töötas Kadinasse müüjana **Raissa Kõvamees** (04.03.1905 Muhus-18.04.1989 Vancouveris). 1933. aastani kandis nime Kesküla, kirjanduslik varjunimi oli L. Piir. Õppis Muhus Liiva algkoolis, täiendas end Kunda rahvaülikoolis ja töötas kaubanduses kuni Rootsi põgenemiseni. 1951. a siirdus Kanadasse Vancouverisse, kus avaldas rea romaane, millest mõni on kui asjatundlik etnograafiaõpik.

Eduard Leppik

Eduard Leppik (s 11.10.1924), eesti keele ja kirjanduse õpetaja Väike-Maarjas, jäi pensionile 1978 ja asus seejärel elama Kadrina lähedale Võduvere-Tagakülla Sonne tallu, kuhu ehitas peagi (1981-1986) oma eramu. Poole sajandi jooksul on ta avaldanud ajakirjanduses lüürikat, lühijutte, reisikirju, arvustusi, publitsistikat ning lisaks 25 raamatut. Viimastest kaalukamad on seltside, mõisate ja koolide ajalood, kultuuriloolised ülevaated Kadrinast ja Väike-Maarjast, lisaks mitu Neeruti looduse ja muistendite seoseid käsitlevat tööd. Nii füüsiliselt kui ka vaimselt on kaalukaim Eduard Leppiku andam eesti rahvakultuuri hoidlasse. Ta on talu haaval kokku korjanud ja üles kirjutanud kõik talletamisväärse Väike-Maarjast, Kadinast, Haljalast, Simunast, Viru-Jaagupist ja suuremast osast Viru-Nigulast. Need on sedelite ja ülevaadetena vormistatud, mis pea igal aastal auhindu pälvinud. Tema töö on pärjatud Wiedemanni auhinnaga. Hea sõbra Enn Loigu sõnul peaks kogutud toponüümika sedelite arvult – 105000 – küündima Guinnessi rekordite raamatusse.

Enn Mälgand

Enn Mälgand (s 10.05.1937 Mõisakülas) avaldas ajaleheartikleid juba 15aastaselt ja on sellele tegevusele truuks jäänud tänini. Olles lõpetanud Tartu Ülikooli vene filoloogina töötas ka õpetajana. 1995. aastast on ta Kadrina valla ajalehe "Kodukant", mis ilmub üks kord kuus, toimetaja. Ta on ajakirjanduses avaldanud lühiproosat, kriitikat, teatriarvustusi ning toimetajana allkirjata ülevaateid ja reportaaže.

Lisaks eeltoodutele on veel ligi 20 autorit, kes ei ole Kadrinas küll elanud, kuid siiski lasknud oma Pegasusel siinmail kapata. Neist saab lähemalt lugeda Eduard Leppiku raamatust "Kirjanduslik Neeruti" (1996).

Enam huvi pakkuvad teosed teiste seast oleks **Raimond Kaugveri** (25.02.1926-24.01.1992) "Pariisi lõbusad naised" (1985); **Villem Ridala** (30.05.1885-16.01.1942) "Ringi mööda kodumaad" (1921); **Veera Saare** (s 28.03.1912) "Elas kord mees" (1975); **Herbert Salu** (15.11.1911-01.10.1988) "Siiditee serval" (1985).

Kui keegi tunneb suuremat huvi Neeruti Maastikukaitseala vastu, peab ta lugema Eduard Leppiku kogumikke "Vanu pilapalu Neerutist" (1994) ja "Vanaisaga jalutamas" (1996).

Kadrina sõnasepitsusliku tähtsuse äramärgimiseks püstitati Kadrinasse ja avati 21. mail 1994 **Emakeeleausammas**. See on rahva austus oma armsale ja ammendamatu emakeelele, õpetatusele ja tarkusele, mida sümboliseerib stiliseeritud aabitsakukk, kandes kivisse raiutult epitaafi **SÕNA SEOB**, vanasõna Kadrina kandist.

